

**EPISTEMOLOGICAL STUDIES IN PHILOSOPHY,
SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES**

ISSN 2618-1274 (Print), ISSN 2618-1282 (Online)

Journal home page: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/index>

ФІЛОСОФІЯ

Олена Володимирівна Купенко

Доктор педагогічних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми,
40007, Україна

E-mail: o.kupenko@dl.sumdu.edu.ua,

Тетяна Олександрівна Козинцева

Кандидат філософських наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми,
40007, Україна

E-mail: tatakozintseva@gmail.com,

Андріана Миколаївна Костенко

Доктор політичних наук, доцент кафедри психології, політології та соціокультурних технологій, керівниця центру ціальних досліджень,
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми,
40007, Україна

E-mail: a.kostenko@socio.sumdu.edu.ua,

Ніна Дмитрівна Світайло

Кандидат філософських наук, завідувач кафедри психології, політології та соціокультурних технологій,
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, Суми,
40007, Україна

E-mail: ndssumdu@gmail.com,

УДК 316.62+364-787.2

**ОБГРУНТУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ РАМКИ
ДЛЯ ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ЛЮДИНИ В ГРОМАДІ»**

Received 10 October 2022; revised 31 October 2022; accepted 10 November 2022

DOI: 10.15421/342215

Анотація

Ця теоретична розробка виконана у відповідь на потребу інтердисциплінарної команди дослідників складного поняття «соціальна стійкість людини в громаді». Розробка включає в себе аспекти дослідження соціальної стійкості людини в громаді як синергетичної системи, як одного з рівнів ієрархічної системи, як системи рішення проблем.

Розглядаємо синергетичну соціальну стійкість як здатність проходження суб'єкта через потрясіння, що підсилюється здатністю до навчання та інновацій. Проаналізовано синергетичну соціальну стійкість людини в громаді як систему самоорганізації за моделями ризому та мережі.

Це включає також і доступ людини до капіталу. Разом із тим, розгляд системи як синергетичної розкриває ймовірнісний характер її розвитку. Тим самим не виключається й можливість варіанту розвитку стійкості системи за рахунок виключення вразливих її членів. Останнє зафіксовано як етична дилема.

Ієрархія при розгляді соціальної стійкості виділяється на рівнях міждержавних об'єднань, держав, окремих галузей функціонування держав, територіальних громад, окремих соціальних груп, сім'ї, людини. При цьому розуміємо повноту інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в громаді через керування принципом «нікого не залишити осторонь», заданим Цілями сталого розвитку.

Також розглянуто соціальну стійкість в орієнтації на вирішення проблем. Виходимо з того, що кожен суб'єкт може стикнутися з лихом, на яке не здатний буде адекватно відповісти за наявних внутрішніх ресурсів, доступу до мереж і капіталів. Можливе рішення у цьому випадку – це звернення з більш локального на більш глобальний рівень. Орієнтованість на рішення проблеми відкривається у діалектиці ієрархічного та синергетичного аспектів соціальної стійкості: надмірність у наданні рішень з боку надсистеми вбачається шкодою для розвитку локальної системи, недостатність допомоги – можливою причиною загибелі локальної системи.

У сукупності це утворює інтеграційну рамку інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в громаді.

Ключові слова: синергетика, ієрархія, проблема, вразливість, етична дилема.

JUSTIFICATION OF THE INTEGRATION FRAMEWORK FOR THE INTERDISCIPLINARY STUDY OF THE CONCEPT OF “SOCIAL RESILIENCE OF A PERSON IN THE COMMUNITY”

Abstract

This theoretical development was carried out in response to the need of an interdisciplinary team of researchers of the complex concept of “social resilience of a person in a community”. An integration framework proposes to bring such efforts together. It includes aspects of the study of social resilience of a person in a community as a synergistic system, as one of the levels of a hierarchical system, as a problem-solving system.

We consider synergistic social resilience as the subject's ability to go through shocks, which is enhanced by his capacity for self-learning and innovation. The authors analyzed the synergistic social resilience of a person in a community as a system of self-organization based on rhizome and network models. This also includes a person's access to capital. At the same time, considering the system as synergistic reveals the probabilistic nature of its development. This does not rule out the possibility of developing the system's stability by excluding its vulnerable members. The latter is an ethical dilemma.

Hierarchy in social resilience is considered at the levels of interstate associations, states, individual branches of state functioning, territorial communities, individual social groups (professional groups, corporations or enterprises, public associations, religious communities, neighborhood communities, etc.), family, person. At the same time, we understand the completeness of the interdisciplinary study of the social stability of a person in the community through the management of the principle of “leaving no one behind” set by the Sustainable Development Goals.

We also consider social resilience through a problem-solving orientation. This study proposes to focus on the fact that every person in his life can face a disaster to which he will not be able to adequately respond, based on the available internal resources, access to networks and capital. It can also apply to social groups, communities, and states. A possible solution in this case is an appeal from a more local to a more global level. Orientation to the solution of the problem opens the dialectic of hierarchical and synergistic aspects of social sustainability. It is as follows: an excess in the provision of solutions by the supersystem can become a detriment to the development of the local system, a lack of assistance can cause the death of the local system.

Collectively, this forms an integrative framework for an interdisciplinary study of the social stability of a person in a community. Such a framework is designed to ensure the transformation of individual texts from various fields of scientific knowledge into a holistic multifaceted development that not only reveals concepts, but also opens up prospects for the development of social stability of a person in a community.

Key words: synergy, hierarchy, problem, vulnerability, ethical dilemma.

Постановка проблеми.

Увійшовши в український публічний простір з міжнародних джерел, поняття «стійкість» (від англ. «resilience») все частіше з'являється у державних програмних документах та документах місцевого самоврядування. Поняття «стійкість» все частіше зустрічається в оголошеннях грантових конкурсів від іноземних та українських донорів. У бізнес-середовищі це поняття знаходить відгук у контексті корпоративної соціальної відповідальності. Однак в україномовних наукових публікаціях поняття «стійкість» ще не знайшло достатнього опрацювання.

Пошук у ресурсах Гугл-академії станом на серпень 2022 року дає 196 000 відповідей за пошуковим словом «стійкість» в україномовних публікаціях, на фоні 3 500 000 відповідей за пошуковим словом «resilience» в англійськомовних. Серед авторів – представники економічної, інженерної, аграрної та соціальної галузей наукового знання. При цьому 196 000 відповідей за пошуковим словом «стійкість» в україномовних публікаціях в Гугл-академії включають в себе також і 58 500 (близько 30%) за пошуковими словами «соціальна» і «стійкість», а також 336 (близько 0,2%) відповідей на пошукове словосполучення «соціальна стійкість». В той час як в англійськомовних публікаціях серед 3 500 000 відповідей на пошукове слово «resilience» маємо 3 050 000 (близько 87%) відповідей за пошуковими словами «social», «resilience» та 32 700 (близько 0,9%) відповідей за пошуковим словосполученням «social resilience». Такі кількісні показники інтерпретуємо як більшу зв'язаність в англійськомовному науковому полі понять «resilience» та «social». Зазначене привертає до поняття «соціальна стійкість» особливу увагу.

В україномовному та англійськомовному суспільному дискурсі термін «соціальна стійкість» згадується поряд із економічною, екологічною та мілітарною стійкістю, проте передбачає окремий набір власних індикаторів. Соціальна стійкість часто описується через соціальну справедливість, життєздатність, розвиток громади, соціальний капітал, соціальну підтримку, довіру, права людини, інклюзивність, соціальну відповідальність, со-

ціальну справедливість, стійкість громади, адаптацію людини, тощо. Таке широке коло категоріального апарату соціальної стійкості ускладнює дослідження цього явища та певним чином розмиває предмет дослідження. У відповідь на це доцільним представляється інтердисциплінарне дослідження.

Аналіз публікацій.

У наукових публікаціях поняття «соціальна стійкість» застосовується для характеристики соціальних спільнот різного рівня [Glavovic, Scheyvens, Overton 2002; Vigoda-Gadot, Cohen, Mizrahi 2022]: міждержавних об'єднань, націй, держав, окремих галузей функціонування держав, територіальних громад, окремих соціальних груп (професійних груп, корпорацій чи підприємств, громадських об'єднань, релігійних громад, сусідських спільнот, тощо), сім'ї, людини. Таким чином, соціальна стійкість може бути характеристикою всіх рівнів спільнот – від глобального (міждержавних об'єднань) до індивідуального (окремої людини). Ми, зі свого боку, обмежуємося дослідженням взаємозв'язку «людина-громада», тобто індивідуальним та локальним рівнями, які, на нашу думку, є основою соціальних спільнот, а відповідно – задають тенденції формування соціальної стійкості на вищих рівнях. Крім того, в ході аналізу стає зрозумілим, що поняття «соціальна стійкість» є найменш розробленим саме з позицій гуманітарного знання, тобто з позицій людиноцентрованості, що додатково обумовлює актуальність даного дослідження.

Отже, фокусуємо цю статтю на понятті «соціальна стійкість людини в громаді». Виходячи з аргументації за [Clark, Wallace 2015; Qamar, Nameed 2022; Vigoda-Gadot, Cohen, Mizrahi 2022], продуктивним видається саме інтердисциплінарне дослідження цього поняття. З актуальних робіт українських дослідників звертаємо увагу на публікацію [Орел, Ситник 2022]. М.Орел та Г.Ситник представляють досвід застосування міждисциплінарного та системного підходів для окреслення концептуальних засад національної стійкості та визначення ролі мови як одного з консолідуючих факторів політики збереження, розвитку та консолідації національної

ідентичності національних меншин.

Водночас виходимо з того, що поєднання різних наукових галузей і дисциплін у корисний спосіб не відбувається спонтанно, продуктивність такого поєднання вимагає інтеграційної рамки [Clark, Wallace 2015].

Метою статті є обґрунтування інтеграційної рамки інтердисциплінарного дослідження поняття «соціальна стійкість людини в громаді».

Основний зміст.

Методологія.

У даному дослідженні людина розглядається в якості суб'єкта соціальної стійкості на рівні дихотомії «людина-громада». Однак такий підхід не виключає необхідності розуміння функціонування рівнів сім'ї, соціальної групи, територіальної громади, держави, об'єднань держав, тобто інших соціальних спільнот, у яких людина представлена, і які визначають як нормативно-ціннісні, так і соціальні параметри її життєдіяльності.

Аналіз включає розгляд систем в їх ієрархії, з іншого боку, – самоорганізації. Таким чином, запропонована методологія передбачає аналіз як вертикальних, так і горизонтальних зв'язків на рівні «людина-громада», які впливають на формування соціальної стійкості. Громада при цьому розглядається як система, здатна до самоорганізації, в основі якої є відповідна структура, спільноти та їх взаємозв'язки, що забезпечують стійкість і розвиток.

Застосовується проблемно-орієнтований погляд на інтеграцію в інтердисциплінарному дослідженні у відповідності до [Clark, Wallace 2015], не виключаючи, що люди мають різні переконання та можуть здійснювати різні оцінки, ґрунтуючись серед інших міркувань на особистому досвіді та роздумах [Clark, Wallace 2015]. Визнаємо, що різноманітність і суб'єктивність мають місце в інтердисциплінарному дослідженні, але вбачаємо, що це має потенціал для підсилення отриманих висновків як для науки, так і для практики в умовах наявних гострих безпекових викликів сьогодення.

Результати.

З використанням представленої методології отримуємо інтеграційну рамку інтердисци-

плінарного дослідження соціальної стійкості людини в громаді, що включає: 1) дослідження соціальної стійкості людини в громаді як синергетичної системи; 2) дослідження соціальної стійкості людини в громаді як рівнів ієрархічної системи; 3) дослідження соціальної стійкості людини в громаді в орієнтованості на вирішення проблем.

Дослідження соціальної стійкості людини в громаді як синергетичної системи.

Аспект синергетики в інтеграційній рамці інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в громаді розкривається у визначенні поняття «стійкість» через самоорганізацію у відповідь до збурень, і через відкритість до викликів і змін.

Так, B.Glavovic, R.Scheyvens, J.Overton визначають стійкість (а) як кількість збурень, які система може поглинути і все ще залишатися в тому самому стані, (б) як ступінь здатності системи до самоорганізації, (с) як ступінь, до якого система може створити та збільшити здатність до навчання та адаптації [Glavovic, Scheyvens 2002]. При цьому поняття «стійкість» своєю визначальною ознакою має проходження через потужні збурення, кризи та потрясіння. M.Keck та P.Sakdapolrak визначають систему як повністю стійку, якщо вона здатна не лише більш-менш доцільно діяти в умовах невизначеності, а й справлятися з майбутніми кризами шляхом навчання через потрясіння та страждання [Keck, Sakdapolrak 2013]. У цьому контексті важливим є досвід, який формується в умовах «самонавчання» під час потрясінь. Самонавчання розглядається як здатність самостійно отримувати нові знання, розширювати власне світосприйняття, отримувати нові навички, а відповідно і отримувати досвід справлятися із потрясіннями та труднощами. Сукупність знань, вмій і навичок, ціннісних ставлень визначає стійкість людини і громади на поточний момент, навчання – на сьогоднішній момент і на майбутнє.

Ще однією характеристикою, необхідною для стійкості, є інноваційність [Keck, Sakdapolrak 2013; Saja, Teo, Goonetilleke, Ziyath 2021]. Необхідність застосування інноваційних підходів до вирішення проблем обу-

мовлюється появою нових викликів. Йдеться не лише про здатність системи навчатися, але й про її здатність створювати нове – нові рішення, нові способи поведінки й впроваджувати їх у життєву практику.

Якщо повернутися до питання про суб'єкти соціальної стійкості, то, очевидно, що в наведених визначеннях суб'єктом може розглядатися і окрема людина, і громада в цілому. Теорія Патнема [Патнам 2001] відкриває розуміння стійкості людини як члена певної мережі за умови прийнятних норм та існування довіри. Однак аспект розгляду системи як синергетичної передбачає, що такі мережі не обов'язково задані ззовні, а самоорганізуються. Для розуміння цього процесу представляється доцільною модель ризому, яка відображає розбудову навколо людини мережі довіри. Наприклад, людина-біженець від військового конфлікту потрапляє у нову країну і намагається включитися в нові зв'язки з людьми та інституціями. Інший приклад – ті, хто реалізує волонтерські проекти, з часом створюють партнерства, об'єднуючи власні ризомі. Певна кількість таких ризом переходить у якість, що може бути однією з необхідних умов соціальної стійкості у дихотомії «людина-громада».

Доступ до капіталу є ще однією ознакою соціальної стійкості. В.Obriest, С.Pfeiffer та R.Henley підкреслюють значення здатності суб'єктів отримувати доступ до капіталів для того, щоб не тільки справлятися з несприятливими умовами та пристосовуватися до них (тобто реагувати), але також шукати та створювати варіанти (тобто бути проактивними) і, таким чином, розвивати компетентність у боротьбі із загрозою [Obriest, Pfeiffer, Henley 2010]. Отже, створення умов в громаді, коли її жителі мають більш-менш рівний доступ до капіталу громади є передумовою формування спільного блага, соціальної справедливості, довіри в середині громади, що в свою чергу визначає стійкість.

Соціальний капітал (як один з видів капіталу) визнається таким, що відіграє ключову роль у створенні та підтриманні соціальної стійкості [Glavovic, Scheyvens, Overton 2002]. При цьому розуміння соціального капіталу не

може обмежуватися лише горизонтальними зв'язками в суспільстві. Мають також бути задіяні вертикальні зв'язки між окремими особами та групами з різним рівнем влади та ресурсів, включно з суб'єктами державного та приватного секторів. Стратегії поведінки бідних людей та їх доступ до засобів для існування не повинні обмежуватися соціальними мережами з іншими бідними людьми, адже вони іноді можуть досягти більшого через зв'язки з урядовцями чи покровителями [Glavovic, Scheyvens, Overton 2002]. В таких умовах передбачається, що зміцнення соціального капіталу в громаді можна забезпечити в тому числі й через інклюзію та інтеграцію місцевих жителів в управління громадою. Розвиток партиципації, особливо стосовно вразливих груп населення, зміцнює стійкість, оскільки дозволяє врахувати потреби та використати можливості різних груп людей у громаді.

Однак Н.-G.Bohle підкреслює подвійну природу соціальних мереж: з одного боку, вони сприяють об'єднанню, з іншого – іноді можуть обмежувати доступ та спричиняти виключення [Bohle 2006]. Виключення може відбуватися не лише за доступом до капіталу, але й за доступом до мереж. Це може стосуватися вразливих осіб і впливати тим самим як на їх стійкість, так і на стійкість на інших рівнях розгляду – сім'ї, соціальної групи, територіальної громади, держави в цілому.

Вразливість розглядається антонімом для стійкості. Вразливість бідних людей відображає підвищену чутливість і знижену здатність справлятися з «хвилями лиха». Збільшення вразливості має своїм наслідком те, що все менші збурення можуть призвести до все більших, навіть катастрофічних змін, в наслідок накопичення окремих збурень стосовно окремих людей відбувається системна дестабілізація. Адаптивні можливості громади зменшуються, доки не буде досягнуто «переломної точки» – конфлікту щодо критичних ресурсів, коли активи засобів до існування системи виснажені, адаптуватися до змін не в змозі й установи, що, в свою чергу, ще більше знижує стійкості, вразливість же до збурень продовжує зростати [Glavovic, Scheyvens, Overton 2002].

Отже, розгляд синергетичного аспекту розроблюваної інтеграційної рамки вказує на ймовірнісний характер можливих значень соціальної стійкості людини в громаді під тиском загроз: може проявитися підсилена стійкість, але й може підсилюватись вразливість. Відповідним чином одним із завдань інтердисциплінарного дослідження є виявлення збурюючих чинників, які б підштовхнули систему (людину в громаді) у потрібному напрямку – від вразливості до стійкості. Ці чинники можуть виходити від влади як, наприклад, підхід на основі тотального управління якістю для розбудови соціальної стійкості в синергетичних системах на різних ієрархічних рівнях [Wiśniewska-Paź 2022], також управління персоналом державних установ, спрямоване на довіру та соціальну стійкість [Vigoda-Gadot, Cohen & Mizrah 2022]. Чинники до згуртованості можуть виходити й від громадськості – наприклад, масові молодіжні мистецькі проекти, які використовують мультимодальні ресурси для навчання та формування стійкості. Такі проекти покликані створювати канали комунікації і підтримувати соціальну стійкість в умовах збільшення часу, проведеного онлайн через пандемію, в умовах поляризації, зростаючої соціальної та структурної вразливості в наслідок зтикання молодих людей з невизначеним майбутнім [Gerrand 2022]. Можливі й інші підходи.

Дослідження соціальної стійкості людини в громаді як одного з рівнів ієрархічної системи. В межах даного аспекту виходимо з найбільш поширеної рамки аналізу феномену «соціальна стійкість» у наукових джерелах, що включає в себе три процеси: подолання (coping); адаптація (adaptive) та трансформація (transformative) – CAT-рамки [Keck, Sakdapolrak 2013; Saja, Teo, Goonetilleke, Ziyath 2021; Qamar, Nameed 2022].

CAT-рамка, процеси подолання, адаптації та трансформації достатньо ствердились у науковій літературі, щоб визнати їх в якості базових для забезпечення соціальної стійкості в ієрархічній системі «людина – сім'я – соціальна(і) група(и) – територіальна громада – держава». Розглядаються ці процеси скоріше як паралельні, а не як послідовні. За B.Glavovic,

R.Scheyvens, J.Overton, врахування потребує те, що стійкість на одному рівні системи не обов'язково покращує стійкість на інших рівнях [Glavovic, Scheyvens & Overton 2002]. І в цьому сенсі потрібно постійно брати до уваги проблематику наявності вразливих груп та нерівного доступу до капіталу, на чому вже акцентувалася увага при розгляді синергетичного аспекту інтеграційної рамки.

Наявні дослідження не обмежуються констатацією доцільності виокремлення різних ієрархічних рівнів соціальної стійкості, а розкривають зв'язок між ними. Так E.Vigoda-Gadot, N.Cohen, S.Mizrahi досліджують взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої соціальної стійкості в час кризи. Виділяючи рівні організаційної, «ком'юніті» та національної соціальної стійкості, автори розглядають організаційний рівень (спільноту колег по роботі) як рівень внутрішньої соціальної стійкості, рівень «ком'юніті» та національний – як рівні зовнішньої соціальної стійкості. Зокрема, в час глобальної пандемії ними була досліджена соціальна стійкість працівників державної системи охорони здоров'я, залежність соціальної стійкості цієї системи від ефективності керування та «внутрішньої» і «зовнішньої» довіри [Vigoda-Gadot, Cohen & Mizrahi 2022].

Із точки зору реалізації ієрархічного підходу для забезпечення соціальної стійкості важливими представляються шкали вимірювання вразливості, передбачені в українській нормативно-правовій базі – стандартах надання соціальних послуг, а також міжнародні шкали: наприклад, шкала стійкості – The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC) [Connor, Davidson 2003] та шкала вразливості за T.Cannon [Cannon 2008].

З точки зору дослідження соціальної стійкості людини в громаді як одного з рівнів ієрархічної системи відкритими є питання: хто й що відновлює? адаптує та трансформує? до якого стану відновлюється? адаптується? трансформується? Відповідь, якої дотримуємося саме з точки зору системи як ієрархічної – це Цілі сталого розвитку, покликані забезпечити права людини у глобальному світі, включаючи принцип «нікого не залишити осторонь» [Transforming our world 2015].

Дослідження соціальної стійкості людини в громаді в орієнтованості на рішення проблеми. Феномен соціальної стійкості за своєю суттю розглядається як динамічний. Таким чином, феномен соціальної стійкості відображає невизначеність, зміни та кризу як нормальні та очікувані, а не виняткові умови. Отже, феномен соціальної стійкості включає подолання, адаптацію та трансформацію у відповідь не лише на виклики, які вже наявні, але й на ті, які наразі є невідомими [Keck, Sakdapolrak 2013]. В.С.Glavovic із співавторами чітко висловлює це, визначивши у загальному випадку соціальну стійкість як здатність сприймати зміни, мати справу з несподіванками або справлятися з порушеннями [Glavovic, Scheyvens & Overton 2003].

Розглядаючи аспект орієнтації на рішення проблем в інтеграційній рамці інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в громаді, зосередимося на тому, що вже було зацентровано при аналізі попередніх аспектів, – на вразливості як антонімі стійкості. Отже, людина може зіткнутися з лихом, на яке не здатна буде адекватно відповісти чи то в силу масштабів лиха, чи то в силу тривалості травмуючого впливу, чи то в силу наявних у неї вразливостей. Доступних людині мереж і капіталу, її компетентності в умовах надзвичайної ситуації може бути недостатньо. Це ж саме можна сказати про сім'ю чи громаду.

У межах цієї статті маємо загальну відповідь, яка потребує подальшого інтердисциплінарного дослідження: С.Greiner та Р.Sakdapolrak пропонують концепцію «транслокальності» [Greiner, Sakdapolrak 2012], а М.F.Olwig визначає, що соціальну стійкість потрібно розуміти як продукт взаємодії між глобальними та місцевими силами [Olwig 2013]. Отже, відповіддю на недостатню стійкість (тобто на певну вразливість) людини (чи певного колективного суб'єкта) є звернення до системи вищого ієрархічного рівня. І у цьому контексті відкривається й діалектика ієрархічного та синергетичного аспектів соціальної стійкості людини в громаді, й дихотомія «людина-громада», адже надмірність у наданні рішень з боку надсистеми може стати шкодою для міцності, винахідливості, швид-

кості даної системи. З іншого боку, недостатність у наданні рішення з боку надсистеми може мати своїм наслідком смерть системи. Тобто питання про те, на якому рівні ієрархії і якою мірою має бути дана відповідь на лихо, завжди залишаються відкритими і вимагають свого розв'язання, виходячи з контексту наявної події.

Як зазначають В.Н.Walker та D.Salt, громади слід розуміти як місця нерівномірно розподілених вразливостей і нерівномірно розподілених потенціалів для боротьби з ними. З цієї точки зору процес формування та розвитку соціальної стійкості виглядає як дуже суперечливий і навіть конфліктний [Walker, Salt 2006]. М.Keck та Р.Sakdapolrak формулюють проблему ще більш різко: «стійкість коштує дорого, і важливо, щоб вона була досягнута в умовах обмежених ресурсів і обмежених, хоча й доступних варіантів дій», а значить потрібно мати на увазі «питання про те, хто є переможцями та хто програв у поточних процесах формування соціальної стійкості» [Keck, Sakdapolrak 2013]. Сформульоване не обмежує перелік можливих етичних дилем, пов'язаних із забезпеченням соціальної стійкості.

Що видається беззаперечним, так це необхідність для людини сім'ї як основи її соціальної стійкості. Це твердження знаходить своє відображення в нормативній документації щодо надання соціальних послуг в Україні. Реформування галузі відбувається саме в напрямку надання соціальних послуг сім'ям, щоб сприяти їх здатності в подолання складних життєвих обставин з урахуванням наявних вразливостей.

Обмеження дослідження та подальші напрями пошуку.

Представлена інтеграційна рамка інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в територіальній громаді не виключає, а стимулює висловлення позицій, роз'яснення точок зору аналітиків, що представляють різні галузі наукового знання та суспільної практики, різних бачень щодо пропонуваніх формулювань проблем і контексту. Разом із тим пропонується рамка спрямовує на пошук спільних рішень і розвиток спільних бачень.

Окреслена інтеграційна рамка апробована в колі представників різних галузей наукового знання та дійсно дозволила вийти на новий рівень дискусії щодо інтердисциплінарної моделі соціальної стійкості людини в громаді. Це відкрило перспективи для подальшої взаємодії для усвідомлення точок біфуркації та фіксації збурюючих чинників, які б підштовхнули синергетичну систему людини в громаді до стійкості й від вразливості.

Окремої гуманітарної дискусії вимагають питання хто/що і до якого стану відновлюється, адаптується, трансформується. Ці питання вимагають подальших досліджень, у тому числі й із розумінням можливості виникнення в цьому процесі ряду етичних дилем. Також слід зазначити, що психологічний аспект соціальної стійкості людини, що передбачає активізацію її особистісних ресурсів, залишився за межами даного дослідження.

Висновки.

Отже, пропонується інтеграційна рамка інтердисциплінарного дослідження соціальної стійкості людини в територіальній громаді включає в себе такі аспекти:

1) аспект системи як синергетичної. Цей аспект передбачає визначення поняття «стійкість» через самоорганізацію, у тому числі і за моделями мережі та ризоми, у відповідь до зовнішніх збурень, і через відкритість до викликів і змін. Стійкість передбачає здатність проходження суб'єкта через потрясіння, що у свою чергу підсилюється здатністю суб'єкта до навчання та інновацій. Розглядаючи соціальну стійкість людини, пропонується розглядати її (людину) як належну до певної громади, що передбачає відповідні мережі, норми, довіру, доступ до капіталу. Разом із тим, не виключається й можливість варіанту розвит-

ку стійкості системи за рахунок виключення вразливих її членів. Останнє виглядає таким, що не може ігноруватися, і має бути якщо не вирішеним, то у крайньому разі зафіксованим як етична дилема;

2) аспект системи в її ієрархічності передбачає рівні міждержавних об'єднань, держав, окремих галузей функціонування держав, територіальних громад, окремих соціальних груп, сім'ї, людини. Вектор відновлення, адаптації та трансформації задано Цілями сталого розвитку, покликаними забезпечити права людини у глобальному світі, із врахуванням наявних і можливих лих, виходячи з принципу «нікого не залишити осторонь»;

3) аспект орієнтованості на рішення проблеми. У цьому аспекті, перш за все, пропонується зосередитися на тому, що кожен індивідуальний та колективний суб'єкт може стикнутися з лихом, на яке не здатен буде адекватно відповісти, виходячи з наявних внутрішніх ресурсів, доступу до мереж і капіталів. Сприяння у пошуку та реалізації рішення у цьому випадку передбачає звернення з більш локального на більш глобальний рівень. Орієнтованість на рішення проблеми відкриває діалектику ієрархічного та синергетичного аспектів соціальної стійкості: надмірність у наданні рішень з боку надсистеми може стати шкодою для розвитку локальної системи, недостатність допомоги може спричинити загибель локальної системи. З новою силою відкриваються етичні дилеми стійкості, пов'язані із включенням/виключенням до мереж, доступом/недоступом до ресурсів.

Окреслені аспекти представляється доцільним розкрити далі з позицій різних галузей наукового знання та у взаємному зв'язку між ними.

Бібліографічні посилання

- Bohle, H-G. (2006). Soziales oder unsoziales Kapital? Das Sozialkapital-Konzept in der Geographischen Verwundbarkeitsforschung. *Geographische Zeitschrift*, 93(2), 65-81.
- Cannon, T. (2008). Reducing People's Vulnerability to Natural Hazards: Communities and Resilience. WIDER Working Paper Series RP2008-34, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.academia.edu/> (дата звернення 28.09.22)
- Clark, S.G., Wallace, R.L. (2015). Integration and interdisciplinarity: concepts, frameworks, and education. *Policy Sciences*, 48(2), 233-255.
- Connor, K.M., Davidson, J.R.T. (2003). Development of a New Resilience Scale: The Connor-Davidson Resilience Scale. *Depression and anxiety*, 18, 76-82.

- Gerrand, V. (2022). Communicative channels for pro-social resilience in an age of polarization. *First Monday*, 27(5). [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.5210/fm.v27i5.12599> (дата звернення 28.09.22)
- Glavovic, B., Scheyvens, R., Overton, J. (2002). Waves of Adversity, Layers of Resilience: Exploring the Sustainable Livelihoods Approach. *Contesting Development: Pathways to Better Practice, Proceedings of the Third Biennial Conference of the Aotearoa New Zealand International Development Studies Network*, 289-293.
- Greiner, C., Sakdapolrak, P. (2012). Rural-urban-migration, agrarian change and the environment in Kenya. A critical review of the literature. *Population & Environment*, 34(4), 524-553.
- Keck, M., Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lesson learned and ways forward. *Erdkunde*, 67(1), 5-19.
- Obrist, B., Pfeiffer, C., Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: a new approach in mitigation research. *Progress in Development Studies*, 10(4), 283-293.
- Olwig, M.F. (2012). Multi-sited resilience: the mutual construction of “local” and “global” understandings and practices of adaptation and innovation. *Applied Geography*, 33, 112-118.
- Qamar, M., Hameed, A. (2022). Problematising Definition of Social Resilience: A Scoping Review of Popular Definitions. *International Conference on Business, Management and Social Sciences*, 55-55.
- Saja, A.A.M., Teo, M., Goonetilleke, A., Ziyath, A.M. (2021). A Critical Review of Social Resilience Properties and Pathways in Disaster Management. *International Journal of Disaster Risk Science*, 12, 790-804.
- Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. (2015). A/RES/70/1f. New York: United Nation. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sdgs.un.org/> (дата звернення 28.09.22)
- Vigoda-Gadot, E., Cohen, N., & Mizrahi, S. (2022). Battling COVID-19: Public Personnel Management, Trust, and Social Resilience During a Global Crisis. *Review of Public Personnel Administration*. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://doi.org/10.1177/0734371X221111479> (дата звернення 28.09.22)
- Walker, B.H., Salt, D. (2006). *Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing World*. Washington, D.C. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://static1.squarespace.com/> (дата звернення 28.09.22)
- Wiśniewska-Paź, B. (2022). The idea of synergic quality management as a key pillar of building social resilience. *Security. Theory and Practice*, 3, 113-125.
- Орел, М.Г., Ситник, Г.П. (2022). Мова як фактор національної стійкості крізь призму консолідації та збереження ідентичності національних меншин. *Публічне урядування*, 2(30), 61-71. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2\(30\)-8](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2(30)-8) (дата звернення 28.09.22)
- Патнам, Р.Д. (2001). *Творення демократії: Традиції громадської активності в сучасній Італії*. К.: Основи.

References

- Bohle, H-G. (2006). Soziales oder unsoziales Kapital? Das Sozialkapital-Konzept in der Geographischen Verwundbarkeitsforschung. *Geographische Zeitschrift*, 93(2), 65-81.
- Cannon, T. (2008). Reducing People’s Vulnerability to Natural Hazards: Communities and Resilience. WIDER Working Paper Series RP2008-34, World Institute for Development Economic Research (UNU-WIDER). Retrieved September 28, 2022 from <https://www.academia.edu/>
- Clark, S.G., Wallace, R.L. (2015). Integration and interdisciplinarity: concepts, frameworks, and education. *Policy Sciences*, 48(2), 233-255.
- Connor, K.M., Davidson, J.R.T. (2003). Development of a New Resilience Scale: The Connor-Davidson Resilience Scale. *Depression and anxiety*, 18, 76-82.
- Gerrand, V. (2022). Communicative channels for pro-social resilience in an age of polarization. *First Monday*, 27(5). Retrieved September 28, 2022 from <https://doi.org/10.5210/fm.v27i5.12599>
- Glavovic, B., Scheyvens, R., Overton, J. (2002). Waves of Adversity, Layers of Resilience: Exploring the Sustainable Livelihoods Approach. *Contesting Development: Pathways to Better Practice, Proceedings of the Third Biennial Conference of the Aotearoa New Zealand International Development Studies Network*, 289-293.
- Greiner, C., Sakdapolrak, P. (2012). Rural-urban-migration, agrarian change and the environment in Kenya. A critical review of the literature. *Population & Environment*, 34(4), 524-553.

- Keck, M., Sakdapolrak, P. (2013). What is social resilience? Lesson learned and ways forward. *Erdkunde*, 67(1), 5-19.
- Obrist, B., Pfeiffer, C., Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: a new approach in mitigation research. *Progress in Development Studies*, 10(4), 283-293.
- Olwig, M.F. (2012). Multi-sited resilience: the mutual construction of “local” and “global” understandings and practices of adaptation and innovation. *Applied Geography*, 33, 112-118.
- Qamar, M., Hameed, A. (2022). Problematising Definition of Social Resilience: A Scoping Review of Popular Definitions. *International Conference on Business, Management and Social Sciences*, 55-55.
- Saja, A.A.M., Teo, M., Goonetilleke, A., Ziyath, A.M. (2021). A Critical Review of Social Resilience Properties and Pathways in Disaster Management. *International Journal of Disaster Risk Science*, 12, 790-804.
- Transforming our world: the 2030 agenda for sustainable development. (2015). A/RES/70/1f. New York: United Nation. Retrieved September 28, 2022 from <https://sdgs.un.org/>
- Vigoda-Gadot, E., Cohen, N., & Mizrahi, S. (2022). Battling COVID-19: Public Personnel Management, Trust, and Social Resilience During a Global Crisis. *Review of Public Personnel Administration*. Retrieved September 28, 2022 from <https://doi.org/10.1177/0734371X221111479>
- Walker, B.H., Salt, D. (2006). *Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing World*. Washington, D.C. Retrieved September 28, 2022 from <https://static1.squarespace.com/>
- Wiśniewska-Paź, B. (2022). The idea of synergic quality management as a key pillar of building social resilience. *Security. Theory and Practice*, 3, 113-125.
- Orel, M.H., Sytnyk, H.P. (2022). Mova yak faktor natsionalnoi stiikosti kriz pryzmu konsolidatsii ta zberezhennia identychnosti natsionalnykh menshyn [Language as a factor of national stability through the prism of consolidation and preservation of the identity of national minorities]. *Publichne uriaduvannia*, 2(30), 61-71. Retrieved September 28, 2022 from [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2\(30\)-8](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-2(30)-8) (in Ukrainian)
- Patnam, R.D. (2001). *Tvorennia demokratii: Tradytsii hromadianskoi aktyvnosti v suchasni Italii* [Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy]. K.: Osnovy. (in Ukrainian)